

**Koopkrachtberekeningen
op basis van het
regeerakkoord van het
kabinet-Rutte III**

Nibud, 27 oktober 2017

Koopkrachtberekeningen op basis van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III

Nibud, 27 oktober 2017

Jasja Bos
Anna van der Schors
Marcel Warnaar

Inhoud

1	INLEIDING	5
1.1	Leeswijzer	6
2	METHODE	7
2.1	De berekeningen	7
2.2	Wat is koopkracht?	7
2.3	Waarom de periode 2017-2021?	8
2.4	Waarom deze voorbeeldhuishoudens?	8
2.5	Meegenomen maatregelen	9
2.6	Niet meegenomen maatregelen	11
3	UITKOMSTEN KOOPKRACHT 2017-2021	12
4	AANVULLENDE ANALYSES	17
4.1	Een aantal uitgewerkte voorbeelden	17
4.2	Behandeling eigen woning	21
4.3	Verhoging van het verlaagde btw-tarief	24

1 Inleiding

Het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) is een onafhankelijke stichting die informeert en adviseert over de financiën van huishoudens. Al sinds 1979 onderzoekt het Nibud hoe mensen met geld omgaan. Het voorkomen van geldproblemen is ons doel. Het Nibud doet, verzamelt en combineert onderzoek naar financieel gedrag en bestedingspatronen en vertaalt deze naar bruikbare adviezen en toepassingen. Wij zorgen voor een onafhankelijke kijk op hoe mensen met geld omgaan en laten zien wat financieel gezien mogelijk is.

Iedereen in Nederland zijn geldzaken in balans, nu en in de toekomst, dat heeft het Nibud voor ogen. Onze visie is een Nederland zonder geldproblemen waarbij er door iedereen (professional en consument) rekening wordt gehouden met de financiële mogelijkheden van mensen en hoe zij met hun geld omgaan. Het Nibud werkt er dagelijks aan deze kennis te verkrijgen, te vertalen en te verspreiden en daarmee mensen te helpen.

Om mensen voor te bereiden op een toekomstige financiële situatie, maakt het Nibud al geruime tijd koopkrachtberekeningen voor een aantal herkenbare huishoudens. Dit gebeurt op Prinsjesdag, wanneer de kabinetsvoorstellen van het komende jaar bekend worden, en in januari, wanneer nieuwe regelgeving ingaat en veel huishoudens plannen maken voor het komende jaar.

De koopkrachtberekeningen bevatten zo veel mogelijk de relevante factoren die van invloed zijn op inkomsten en uitgaven van het betreffende huishouden, zodat men de totale effecten op de huishoudportemonnee in samenhang kan bekijken.

De Tweede Kamer heeft het Nibud gevraagd om een analyse te maken van de inkomens- en koopkrachtgevolgen van de plannen die het kabinet-Rutte III heeft omschreven in het regeerakkoord. Hiertoe heeft het Nibud voor dezelfde voorbeelden als op Prinsjesdag de koopkrachtmutatie berekend over de periode 2017-2021.

De aannames over de plannen en de economische situatie die gemaakt zijn om deze berekeningen te maken, zijn dezelfde als die het Centraal Planbureau (CPB) heeft gebruikt in de *Actualisatie middellangetermijnverkenning 2018-2021 (verwerking Regeerakkoord)*.

Wij danken de medewerkers van het CPB en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor hun medewerking aan dit rapport.

1.1 Leeswijzer

In dit rapport presenteren we de koopkrachtontwikkeling 2017-2021 voor bijna honderd huishoudens. Na een beschrijving van de methode in hoofdstuk 2, staan in hoofdstuk 3 de uitkomsten met een toelichting erop. In hoofdstuk 4 gaan we op een aantal aspecten dieper in. Zo wordt inzichtelijk wat het effect is als een individueel huishouden afwijkt van de standaardsituatie en daardoor met een specifieke maatregel uit het regeerakkoord te maken krijgt. Daarnaast hebben we een aantal voorbeeldhuishoudens uitgewerkt, waardoor duidelijk wordt hoe de situatie in 2021 verschilt van die in 2017.

2 Methode

2.1 De berekeningen

De Tweede Kamer heeft het Nibud gevraagd om berekeningen te maken naar aanleiding van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III. Voor het Nibud was dit alleen mogelijk als het volledige inkomens- en uitgavenplaatje kon worden doorgerekend. Het doorrekenen van de effecten van één of slechts enkele maatregelen geeft immers geen compleet beeld van de financiële situatie van mensen. Ook de lange termijn waarvoor de berekeningen worden gemaakt, doet afbreuk aan de realiteit. De aanname dat de samenstelling en arbeidssituatie van huishoudens niet verandert in de tijd, zal voor veel huishoudens gedurende de komende periode niet opgaan.

De uitkomsten van deze berekeningen hebben een hoogst theoretisch karakter. Dit komt aan de ene kant door de lange termijn waarvoor de berekeningen gemaakt worden. De ramingen voor bijvoorbeeld loon- en prijsstijgingen zijn over een periode van vier jaar per definitie onzeker. Daarnaast zijn veel plannen uit het regeerakkoord nog niet tot in detail uitgewerkt.

2.2 Wat is koopkracht?

Koopkracht is de waarde van het pakket aan goederen en diensten dat iemand met een bepaald inkomen kan aanschaffen. In de discussie gaat het meestal niet om het koopkrachtniveau, maar om de koopkrachtontwikkeling. Dat wil zeggen het verschil tussen de ontwikkeling in het besteedbaar inkomen en de prijsontwikkeling van de uitgaven die van dat besteedbaar inkomen moeten worden gedaan. Wanneer het besteedbaar inkomen meer stijgt dan de prijsontwikkeling van de uitgaven, stijgt de koopkracht. Omgekeerd, wanneer de uitgaven sneller in prijs stijgen dan het besteedbaar inkomen stijgt, daalt de koopkracht.

De koopkrachtontwikkeling over de gehele periode drukken we uit in euro's en in procenten (ten opzichte van het besteedbaar inkomen van het oorspronkelijke jaar).

Omdat een huishouden niet elk jaar dezelfde samenstelling en inkomsten heeft, en zeker niet precies dezelfde producten en diensten aanschaft, moet een aantal aannames gemaakt worden om betekenisvolle koopkrachtverschillen te kunnen berekenen.

Bij deze berekeningen gaan we ervan uit dat het huishouden niet van samenstelling verandert en geen andere arbeidssituatie krijgt. Ook houden we geen rekening met het ouder worden van personen in het huishouden. In de praktijk worden kinderen ouder en kan een volwassene bijvoorbeeld de pensioengerechtigde leeftijd bereiken.

Daarnaast gaan we ervan uit dat elk huishouden zijn uitgaven doet in dezelfde verhouding als die gehanteerd wordt bij het berekenen van de inflatie. Door die laatste aanname kan het verwachte inflatiecijfer gebruikt worden om de prijsontwikkeling van de uitgaven voor de periode tot 2021 te schatten.

In werkelijkheid kan er van alles gebeuren in een huishouden. Promotie, veranderen van baan, (gedeeltelijk) stoppen met werken en gezinsuitbreiding zijn enkele gebeurtenissen die van veel grotere invloed zijn op het besteedbare inkomen van huishoudens dan veranderingen in fiscale maatregelen.

2.3 Waarom de periode 2017-2021?

We vergelijken de feitelijke situatie van 2017 met de uiteindelijke verwachte situatie van 2021. Vanwege de herkenbaarheid, gaan we uit van de huidige situatie. Dat is immers de situatie die mensen kennen. Voor de situatie van 2021 is gekozen, omdat daar de regeerperiode van het kabinet-Rutte III eindigt.

De uiteindelijke situatie voor 2021 wordt door tal van factoren bepaald. Te onderscheiden zijn:

- Factoren waarop het kabinet nauwelijks invloed heeft, zoals loon- en prijsstijgingen en de indexering van aanvullende pensioenen;
- Eerder ingezet beleid, dat in de komende jaren zijn uitwerking heeft, zoals de beperking van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting;
- Beleid dat het kabinet-Rutte II nog heeft voorgesteld voor 2018;
- Plannen van het nieuwe kabinet op basis van het regeerakkoord.

Bij de berekeningen in dit rapport wordt geen onderscheid gemaakt welk van deze factoren welke koopkrachteffecten veroorzaken. We vergelijken alleen de feitelijke situaties van de huishoudens, waarin het totale effect van alle maatregelen is meegenomen.

We gaan uit van het beleid dat in 2021 is ingevoerd, en maken daarbij geen onderscheid in maatregelen die in de afzonderlijke jaren tussen 2018 en 2021 worden genomen. Het Nibud zal in de tussenliggende jaren steeds de koopkrachtontwikkeling per jaar blijven onderzoeken.

2.4 Waarom deze voorbeeldhuishoudens?

Sinds 2006 berekent het Nibud jaarlijks de koopkrachteffecten voor ongeveer honderd huishoudens. Deze huishoudens zijn een dwarsdoorsnede van de leef- en arbeidssituaties van Nederlanders. Het zijn representanten van grotere groepen Nederlandse huishoudens.

Bij de samenstelling van deze dwarsdoorsnede is gebruik gemaakt van de verdeling van huishoudens op persoonsniveau uit het onderzoek WoON2015. Bij een deel van de

voorbeeldhuishoudens gaan we ervan uit dat zij in een huurwoning leven, bij andere voorbeeldhuishoudens nemen we aan dat ze een eigen woning met hypotheek hebben. Op basis van WoON2015 is gekeken of huishoudens met een bepaald inkomen en een bepaalde gezinssamenstelling in meerderheid huren of kopen. Bij eigenaar-bewoners is vervolgens de mediane woningwaarde en het mediane hypotheekbedrag gespecificeerd. Bij huishoudens met een huurwoning is uitgegaan van het mediane huurbedrag bij de verschillende huishoudtypen.

De hier genoemde huishoudens zijn slechts voorbeelden, waarbij de situatie eenvoudig is gehouden. Zo wordt er, behalve met de hypotheekrenteaf trek (in geval van een eigen woning met hypotheek), geen rekening gehouden met specifieke aftrekposten of bijtellingen.

Er zijn geen voorbeelden uitgewerkt van zelfstandig ondernemers. De inkomsten van veel ondernemers verschillen van jaar tot jaar, zodat zij zich waarschijnlijk niet in statische koopkrachtberekeningen zullen herkennen.

Ook wordt geen rekening gehouden met eigen vermogen, omdat de vermogenssituatie tussen huishoudens sterk verschilt.

Vier jaar is een lange periode. Voor sommige voorbeeldsituaties kan met grote zekerheid gesteld worden dat het huishouden na een periode van vier jaar niet meer tot dezelfde groep van huishoudens behoort. Daarom zijn sommige voorbeelden die met Prinsjesdag wel zijn gepresenteerd, nu buiten beschouwing gelaten. Dit betreffen de voorbeelden met vervroegd gepensioneerd. De meesten van hen zullen namelijk over vier jaar de AOW-leeftijd bereikt hebben.

2.5 Meegenomen maatregelen

Meegenomen zijn de maatregelen waar elk huishouden met een bepaalde specificatie mee te maken krijgt. Zo ontvangen bijvoorbeeld huishoudens met kinderen altijd kinderbijslag. Meegenomen maatregelen zijn:

Prijs- en inkomensontwikkelingen

- De loon- en prijsstijgingen tot 2021 zoals die door het CPB zijn geraamd. Dit betreft een loonstijging van 13,2 procent over de hele periode en een inflatie van 9,3 procent over diezelfde periode. In deze ramingen is het effect van het hogere btw-tarief en andere kostprijsverhogende belastingen meegerekend.
- De verwachte ontwikkeling van de bijstands- en AOW-uitkering;
- De verwachte gemiddelde ontwikkeling van aanvullende pensioenen;
- De verwachte gemiddelde pensioenpremie.

De volgende maatregelen zijn meegenomen in de verwachte inflatie tot 2021:

- Verhoging btw van 6 naar 9 procent;
- Verlaging vaste vermindering energierekening;
- Verhoging energiebelasting op gas en verlaging energiebelasting op elektriciteit;
- Verhoging tabaksaccijns.

Fiscale ontwikkelingen

- Invoering van een tweeschijvenstelsel in box 1, met handhaving van een aparte schijf voor AOW-gerechtigden;
- Het niet-indexeren van het inkomen waarop de hoogste belastingschijf begint;
- Afbouw van het tarief waartegen aftrekposten, waaronder hypotheekrente, afgetrokken mogen worden. Dit tarief bedraagt in 2021 43 procent;
- De verlaging van het eigenwoningforfait;
- Begin van de afbouw wet-Hillen;
- De verdere afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting van de minstverdienende partner;
- De lagere afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor het berekenen van het bijstandsbedrag;
- Verhoging van de maximale algemene heffingskorting, met steilere afbouw;
- Veranderingen in de arbeidskorting: de maximale arbeidskorting wordt hoger en de inkomensafhankelijkheid verandert;
- Veranderingen in de ouderenkorting: de maximale ouderenkorting wordt hoger en de inkomensafhankelijkheid verandert;
- Veranderingen in de inkomensafhankelijke combinatiekorting: de opbouw begint bij een hoger inkomen, de vaste minimale korting verdwijnt en het opbouwpercentage wordt groter.

Zorgkosten

- Bevriezing van het maximale verplichte eigen risico op 385 euro per jaar;
- Alle maatregelen die de premie voor de basiszorgverzekering beïnvloeden en daarmee de hoogte van de zorgtoeslag.

Toeslagen en tegemoetkomingen

- De verhoging van de kinderbijslag;
- De verhoging van de inkomensgrens tot waar paren het maximale bedrag aan kindgebonden budget krijgen;
- De stijging van het kindgebonden budget voor het tweede kind;
- De verhoging van de zorgtoeslag - vooral voor paren - door aanpassing van de normpercentages;

- De veranderingen in de huurtoeslag: de inkomensgrens waarboven men geen recht meer heeft op huurtoeslag vervalt en de parameters zijn aangepast;
- De lagere inkomensondersteuning voor AOW-gerechtigden.

We gaan ervan uit dat huishoudens alle toeslagen en inkomensondersteuning aanvragen.

2.6 Niet meegenomen maatregelen

In de berekeningen van de bijna honderd voorbeelden nemen we alleen maatregelen mee die op alle huishoudens met de specificaties van dat voorbeeld (huishoudsamenstelling, inkomen en uitkering/werk/gepensioneerd), van toepassing zijn. Wanneer een maatregel niet op iedereen binnen een groep van toepassing is, nemen we deze niet mee. Dit betreft tal van maatregelen:

- De vervanging van de eigen bijdrage Wmo door een abonnementstarief. Deze wijziging is voordelig voor huishoudens met een hoger inkomen die alleen Wmo-zorg nodig hebben en geen extramurale wlz-zorg;
- De veranderingen in de eigen bijdrage wlz (lagere vermogensbijtelling, lager marginaal tarief, verkorting duur lage eigen bijdrage);
- De verandering in de systematiek om de rente op DUO-studieleningen vast te stellen;
- De extra eigen betaling van bepaalde medicijnen in combinatie met een maximum aan eigen betalingen;
- De verhoging van de kinderopvangtoeslag;
- De veranderingen in WIA en IOW;
- De veranderingen in transitievergoedingen;
- Het toekennen van een extra bedrag voor de bestrijding van schulden en armoede;
- De voorgestelde wijzigingen in de bijzondere bijstand;
- De verhoging van de maximale onbelaste vrijwilligersvergoeding;
- De verhoging van het heffingsvrij vermogen in box 3 en de verandering in de berekening van het spaarrendement.

3 Uitkomsten koopkracht 2017-2021

In onderstaande tabel staat weergegeven wat de koopkrachtverandering is van de voorbeeldhuishoudens. Vermeld is de cumulatieve koopkrachtverandering voor de periode 2017-2021 in procenten en in euro's per maand. Bedacht moet worden dat het hier gaat om een vergelijking van het gemiddelde maandinkomen in 2017 met het gemiddelde maandinkomen in 2021. De gepresenteerde koopkrachtverandering in de tussenliggende jaren kan hier van afwijken.

Voorbeeld: een alleenstaande met een bruto inkomen van 30.000 euro gaat er tussen 2017 en 2021 108 euro per maand op vooruit. Dat is 5,6 procent van zijn of haar besteedbaar inkomen.

Tabel 1: Overzicht koopkrachtverandering 2017-2021

Huishouden	Koopkrachtverandering 2017-2021 (%)	Koopkrachtverandering 2017-2021 (euro's per maand)
Alleenstaand, bijstand	1,6%	€ 21
Alleenstaande ouder 1 kind, bijstand	0,8%	€ 15
Alleenstaande ouder 2 kinderen, bijstand	1,2%	€ 24
Paar zonder kinderen, bijstand	1,8%	€ 33
Paar 2 kinderen, bijstand	2,0%	€ 45
Alleenstaande, werkend € 10000	4,4%	€ 43
Alleenstaande, werkend € 20000	3,3%	€ 56
Alleenstaande, werkend € 25000	4,9%	€ 85
Alleenstaande, werkend € 30000	5,6%	€ 108
Alleenstaande, werkend € 35000	6,5%	€ 138
Alleenstaande, werkend € 45000	5,4%	€ 146
Alleenstaande, werkend € 60000	5,4%	€ 178
Alleenstaande ouder 1 kind, werkend € 25000	2,9%	€ 74
Alleenstaande ouder 1 kind, werkend € 40000	5,1%	€ 137
Alleenstaande ouder 1 kind, werkend € 60000	4,7%	€ 168
Alleenstaande ouder 2 kinderen, werkend € 30000	3,8%	€ 107
Alleenstaande ouder 2 kinderen, werkend € 50000	4,3%	€ 150
Alleenstaande ouder 3 kinderen, werkend € 30000	4,1%	€ 122
Paar zonder kinderen, alleenverdiener € 35000	7,6%	€ 177
Paar zonder kinderen, alleenverdiener € 60000	5,6%	€ 193
Paar 1 kind, alleenverdiener € 40000	6,8%	€ 172
Paar 1 kind, alleenverdiener € 65000	3,6%	€ 128
Paar 2 kinderen, alleenverdiener € 30000	3,6%	€ 95
Paar 2 kinderen, alleenverdiener € 75000	2,4%	€ 98

Paar 3 kinderen, alleenverdiener € 50000	5,9%	€ 197
Paar 4 kinderen, alleenverdiener € 40000	6,6%	€ 190
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 25000 & € 10000	4,3%	€ 114
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 25000 & € 20000	3,3%	€ 112
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 30000 & € 25000	4,4%	€ 166
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 35000 & € 25000	4,9%	€ 196
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 35000 & € 35000	6,0%	€ 264
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 40000 & € 35000	5,8%	€ 270
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 50000 & € 35000	5,9%	€ 296
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 60000 & € 40000	5,8%	€ 330
Paar zonder kinderen, tweeverdieners € 75000 & € 65000	4,7%	€ 343
Paar 1 kind, tweeverdieners € 25000 & € 10000	3,6%	€ 105
Paar 1 kind, tweeverdieners € 25000 & € 20000	5,1%	€ 181
Paar 1 kind, tweeverdieners € 25000 & € 25000	5,2%	€ 202
Paar 1 kind, tweeverdieners € 35000 & € 25000	4,6%	€ 200
Paar 1 kind, tweeverdieners € 40000 & € 25000	4,7%	€ 214
Paar 1 kind, tweeverdieners € 40000 & € 35000	5,7%	€ 273
Paar 1 kind, tweeverdieners € 55000 & € 25000	4,9%	€ 243
Paar 1 kind, tweeverdieners € 60000 & € 30000	5,5%	€ 294
Paar 1 kind, tweeverdieners € 70000 & € 40000	5,0%	€ 312
Paar 1 kind, tweeverdieners € 75000 & € 75000	4,2%	€ 330
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 20000 & € 10000	2,5%	€ 73
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 25000 & € 15000	5,2%	€ 178
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 30000 & € 15000	5,0%	€ 181
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 30000 & € 20000	5,5%	€ 220
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 30000 & € 25000	6,2%	€ 263
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 40000 & € 20000	5,8%	€ 251
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 45000 & € 20000	5,1%	€ 233
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 45000 & € 25000	5,1%	€ 245
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 50000 & € 25000	4,8%	€ 242
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 50000 & € 30000	5,5%	€ 286
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 65000 & € 20000	4,1%	€ 220
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 65000 & € 25000	4,6%	€ 260
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 70000 & € 25000	4,2%	€ 244
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 75000 & € 30000	4,4%	€ 275
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 80000 & € 40000	4,1%	€ 286
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 80000 & € 60000	4,1%	€ 319
Paar 2 kinderen, tweeverdieners € 120000 & € 70000	4,9%	€ 473
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 30000 & € 10000	5,3%	€ 175
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 35000 & € 20000	5,8%	€ 250
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 40000 & € 25000	6,6%	€ 310
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 50000 & € 25000	5,5%	€ 283
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 60000 & € 30000	5,4%	€ 312
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 75000 & € 35000	4,3%	€ 286
Paar 3 kinderen, tweeverdieners € 100000 & € 60000	4,0%	€ 348
Paar 4 kinderen, tweeverdieners € 60000 & € 20000	5,8%	€ 309

Alleenstaande oudere, AOW € 0	3,0%	€ 44
Alleenstaande oudere, AOW € 5000	2,4%	€ 42
Alleenstaande oudere, AOW € 7500	9,7%	€ 166
Alleenstaande oudere, AOW € 10000	4,4%	€ 80
Alleenstaande oudere, AOW € 15000	-0,0%	€ -0
Alleenstaande oudere, AOW € 30000	0,2%	€ 5
Ouder paar, AOW, € 0 & € 0	2,6%	€ 54
Ouder paar, AOW, € 7500 & € 0	2,4%	€ 56
Ouder paar, AOW, € 10000 & € 0	2,1%	€ 50
Ouder paar, AOW, € 15000 & € 0	1,1%	€ 29
Ouder paar, AOW, € 10000 & € 5000	1,3%	€ 35
Ouder paar, AOW, € 15000 & € 5000	-0,8%	€ -24
Ouder paar, AOW, € 15000 & € 10000	-1,6%	€ -53
Ouder paar, AOW, € 20000 & € 10000	-1,7%	€ -60
Ouder paar, AOW, € 30000 & € 10000	0,5%	€ 19
Ouder paar, AOW, € 50000 & € 15000	-2,9%	€ -149
Alleenstaande, uitkering € 20000	2,3%	€ 33
Paar geen kinderen, uitkering € 30000	2,3%	€ 46
Paar geen kinderen, werk & pensioen, € 35000 & € 15000	2,1%	€ 70
Paar geen kinderen, werk & uitkering, € 20000 & € 10000	3,7%	€ 85
Paar geen kinderen, werk & uitkering, € 30000 & € 15000	3,7%	€ 113
Paar geen kinderen, werk & uitkering, € 50000 & € 20000	4,3%	€ 178
Paar 1 kind, werkend & uitkering, € 25000 & € 10000	7,4%	€ 191
Paar 1 kind, werkend & uitkering, € 45000 & € 25000	4,3%	€ 183
Paar 2 kinderen, werkend & uitkering, € 25000 & € 15000	6,3%	€ 200
Paar 2 kinderen, werkend & uitkering, € 45000 & € 25000	4,4%	€ 193
Paar 3 kinderen, werkend & uitkering, € 30000 & € 20000	5,4%	€ 203

Werkenden

Uit bovenstaande tabel valt af te lezen dat het grootste deel van de huishoudens er in de komende vier jaar in koopkracht op vooruit gaat. Dit geldt zeker voor alle werkende huishoudens. Dit komt doordat de loonstijging (ruim 13 procent over de komende vier jaar) hoger is dan de prijsstijging (ruim 9 procent). Werkenden profiteren bovendien van een hogere arbeidskorting en lagere belastingtarieven.

De verschillen in koopkrachtstijging tussen de werkende huishoudens zijn klein: bij bijna alle werkende huishoudens ligt de koopkrachtstijging over de gehele periode tussen de 4 en 6 procent.

Voor paren met één werkende partner die niet geconfronteerd worden met de afbouw van de algemene heffingskorting, is de koopkrachtverandering min of meer gelijk aan die van werkende alleenstaanden.

Uitkeringen

Huishoudens met een lager inkomen zien een minder grote koopkrachtstijging. Het belastingtarief in de eerste schijf, waar het grootste deel van hun inkomen in valt, daalt niet, maar stijgt juist (met circa 0,35 procentpunt). Huishoudens met een uitkering, waaronder bijstandsgerechtigden, hebben bovendien geen voordeel van de hogere arbeidskorting. Huishoudens in de bijstand hebben te maken met een koopkrachtvoortgang over de gehele periode van minder dan 2 procent.

Huishoudens met kinderen

De afbouw van het kindgebonden budget zal voor paren beginnen bij een hoger inkomen dan nu het geval is, namelijk bij een inkomen van ruim 39.000 euro in 2021 in plaats van circa 20.000 euro nu. Dit betekent dat paren met kinderen een hoger kindgebonden budget krijgen. Voor tweeverdieners met een totaal inkomen van circa 35.000 euro is dit voordeel echter kleiner doordat het grootste deel van hun inkomens in de eerste schijf belast wordt, en daarvan stijgt het tarief.

Daarnaast daalt de inkomensafhankelijke combinatiekorting voor huishoudens met kinderen waarvan de minst werkende partner een relatief laag inkomen heeft.

Het is vooral de alleenverdiener met kinderen die profiteert van de maatregelen uit het regeerakkoord. Zo gaat de alleenverdiener met een inkomen van 40.000 euro met één kind er in de periode 2017-2021 ruim 6 procent op vooruit.

Gepensioneerden

Huishoudens boven de AOW-leeftijd profiteren niet van de loonstijging. De ontwikkeling van de AOW is weliswaar gekoppeld aan de ontwikkeling van het minimumloon, maar de ontwikkeling van de aanvullende pensioenen niet. Naar verwachting zullen de aanvullende pensioenen de komende vier jaar gering stijgen (ruim 1,5 procent). Dat is duidelijk minder dan de loonstijging van 13 procent.

Het regeerakkoord bevat een aantal maatregelen om de koopkracht van ouderen te ondersteunen. Zo wordt de maximale ouderenkorting verhoogd. Daarnaast zal de ouderenkorting in 2021 geleidelijk worden afgebouwd bij een inkomen boven de inkomensgrens. Nu krijgt men boven de inkomensgrens in één keer een lager bedrag aan ouderenkorting (71 euro per jaar tegen 1292 euro onder de inkomensgrens (bedragen 2017)).

Hoe groter het aandeel van het aanvullend pensioen is in het totale inkomen van deze huishoudens, hoe lager de uiteindelijke koopkrachtstijging. Voor sommige paren boven de AOW-gerechtigde leeftijd met een hoger inkomen, daalt tussen 2017 en 2021 de koopkracht zelfs.

Afschaffing van de inkomensgrens in de huurtoeslag

Een van de maatregelen in het regeerakkoord is het afschaffen van de inkomensgrens in de huurtoeslag. Nu is het zo dat huishoudens die één euro meer aan inkomen krijgen dan de inkomensgrens, de volledige huurtoeslag verliezen. In 2021 zal de huurtoeslag boven deze inkomensgrens geleidelijk worden afgebouwd. Deze maatregel zorgt er voor dat sommige voorbeeldhuishoudens die nu geen huurtoeslag krijgen, in 2021 wel recht hebben op huurtoeslag.

Dit leidt bij deze voorbeeldhuishoudens tot een grotere koopkrachtstijging. Dit geldt bijvoorbeeld voor het voorbeeld van de alleenstaande AOW-gerechtigde met een aanvullend pensioen van 7.500 euro per jaar. Die gaat er ten opzichte van 2017 in 2021 maandelijks 9,7 procent (166 euro) op vooruit. Als ditzelfde huishouden niet in een huurwoning zou wonen waarbij men in aanmerking kan komen voor huurtoeslag, dan zou de koopkracht van dit huishouden er in 2021 1,6 procent (27 euro) per maand op vooruitgaan ten opzichte van 2017.

4 Aanvullende analyses

In dit hoofdstuk gaan we op een aantal aspecten wat dieper in. Als eerste presenteren we van vier huishoudens een nadere uitwerking van de verandering in inkomsten en uitgaven tussen 2017 en 2021.

Als tweede geven we enig inzicht in effecten wanneer een individueel huishouden van de standaard situatie afwijkt en te maken krijgt met een specifieke maatregel uit het regeerakkoord. We kijken naar het effect van een volledig afgeloste eigen woning (paragraaf 4.2) en het effect van de btw-verhoging voor een huishouden dat een hoger budgetaandeel heeft aan goederen en diensten die in het 6 procent-btw-tarief vallen (paragraaf 4.3).

4.1 Een aantal uitgewerkte voorbeelden

Van een aantal huishoudens tonen we uitgewerkte voorbeelden, waarbij we de ontwikkeling van elke inkomenscomponent laten zien.

1. Alleenstaande ouder, 2 kinderen, bijstand;
2. Paar zonder kinderen, alleenverdiener, 35.000 euro;
3. Paar met 2 kinderen, tweeverdieners 50.000 + 25.000 euro;
4. Alleenstaande oudere, AOW + 15.000 euro.

Tabel 2: Alleenstaande ouder, 2 kinderen, bijstand (bedragen in euro's)

	2017	2021
<i>per jaar</i>	€	€
Netto bijstandsuitkering	11813	13127
Zorgtoeslag	1066	1375
Huurtoeslag	3504	3856
Kindgebonden budget	5350	5740
Kinderbijslag	2097	2437
Besteedbaar inkomen	23831	26535
<i>per maand</i>		
Besteedbaar inkomen per maand	1986	2211
Verandering besteedbaar inkomen	+225	(van 108 naar 133 euro)
Verandering uitgaven (inflatie)	-175	
Verandering uitgaven ziektekostenverzekering	-26	
Verandering verplicht eigen risico	0	
Koopkrachtverandering totaal	+24	
Koopkrachtverandering in %	+1,2%	

Tabel 3: Paar zonder kinderen, alleenverdiener, 35.000 euro (bedragen in euro's)

	2017	2021
<i>per jaar</i>	€	€
Brutoloon	35000	39620
Te betalen belastingen	12888	14114
Ontvangen heffingskortingen	7032	8375
Netto inkomen	27813	32521
Zorgtoeslag	218	550
Huurtoeslag	0	76
Besteedbaar inkomen	28031	33147
<i>per maand</i>		
Besteedbaar inkomen per maand	2336	2762
Verandering besteedbaar inkomen	+426	(van 215 naar 267 euro)
Verandering uitgaven (inflatie)	-198	
Verandering uitgaven ziektekostenverzekering	-52	
Verandering verplicht eigen risico	0	
Koopkrachtverandering totaal	+177	
Koopkrachtverandering in %	+7,6%	

Tabel 4: Paar 2 kinderen 6-12 jaar; tweeverdieners 50000 + 25000 euro; hypotheek 201.000; waarde woning 216.000 euro (bedragen in euro's)

	2017	2021
	€	€
<i>per jaar</i>		
Brutoloon	75000	84900
Te betalen belastingen	24943	27554
Ontvangen heffingskortingen	11407	12770
Netto inkomen	58182	66762
Kinderbijslag	1927	2239
Kindgebonden budget	0	0
Zorgtoeslag	0	0
Besteedbaar inkomen	60109	69001
<i>per maand</i>		
Besteedbaar inkomen per maand	5009	5750
Verandering besteedbaar inkomen	+741	
Verandering uitgaven (inflatie)	-447	
Verandering uitgaven ziektekostenverzekering	-52	(van 215 naar 267 euro)
Verandering verplicht eigen risico	0	
Koopkrachtverandering totaal	+242	
Koopkrachtverandering in %	+4,8%	

Tabel 5: Alleenstaande oudere, AOW + 15.000 euro; woningwaarde 204.000; hypotheek 30.000 (bedragen in euro's)

	2017	2021
	€	€
<i>per jaar</i>		
Bruto aow	14737	16717
Bruto aanvullend pensioen	15000	15247
Bruto inkomen	29737	27209
Te betalen belastingen	5960	6055
Ontvangen heffingskortingen	2643	3186
Netto inkomen	24813	27209
zorgtoeslag	0	102
Besteedbaar inkomen	24813	27311
<i>per maand</i>		
Besteedbaar inkomen per maand	2068	2276
Verandering inkomen	+208	
Verandering uitgaven (inflatie)	-183	
Verandering uitgaven ziektekostenverzekering	-26	
Verandering verplicht eigen risico	0	
Koopkrachtverandering totaal	0	
Koopkrachtverandering in %	0,0%	

4.2 Behandeling eigen woning

We veronderstellen dat de doorberekende huishoudens woningen hebben die passen bij het inkomen en de gezinssamenstelling. Op basis van WoON2015 is gekeken of huishoudens met deze inkomens en gezinssamenstelling in meerderheid huren of kopen. Bij eigenaar-bewoners is vervolgens de mediane woningwaarde en het mediane hypotheekbedrag gespecificeerd.

Dit houdt in dat lagere inkomens en kleinere huishoudens over het algemeen huren en hogere inkomens en huishoudens met kinderen over het algemeen een koopwoning hebben. Jongere huishoudens (bijvoorbeeld met kleine kinderen) hebben over het algemeen een hogere hypotheek in vergelijking met de waarde van de woning en oudere huishoudens (bijvoorbeeld de AOW-gerechtigden) hebben een lagere hypotheekschuld in verhouding tot de waarde van de woning.

De veranderingen in de fiscale behandeling van de eigen woning zijn in de berekeningen van de doorberekende voorbeeldhuishoudens meegenomen. De effecten

hiervan zijn op deze manier zichtbaar gemaakt bij de huishoudens die het het meest aangaat.

Voor individuele huishoudens kan het effect van de veranderde fiscale behandeling echter afwijken van de gepresenteerde cijfers in de tabel. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer ze een duidelijk afwijkende verhouding hebben in de hypotheekschuld ten opzichte van de waarde van de woning.

Om een idee te geven van de orde van grootte in koopkrachtverschillen van deze afwijkingen, hebben we ook een aantal voorbeelden gemaakt van individuele huishoudens met een dergelijke afwijkende verhouding.

In tabel 6 staat de koopkrachtverandering van een aantal voorbeeldhuishoudens met een eigen woning en een hypotheek. De bijbehorende waarden van de woning en de hypotheek zijn afgeleid uit WoON2015. Voor de hypotheekrente is in deze voorbeelden 4 procent aangehouden, zowel in 2017 als in 2021. De uitkomsten van de huishoudens met eigen woning zijn gelijk aan die uit tabel 1. Ook staat in tabel 6 de koopkrachtverandering tot 2021, wanneer deze huishoudens geen eigen woning en hypotheek zouden hebben. Te zien is dat de koopkrachtstijging dan hoger zou zijn. Naarmate de hypotheek hoger is, is het verschil tussen de situatie met en zonder eigen woning groter.

Tabel 6: Koopkrachtveranderingen 2017-2021 van een aantal huishoudens met en zonder eigen woning (bedragen in euro's)

	Waarde woning (in €'s)	Hypotheek (in €'s)	Met eigen woning	Zonder eigen woning
Paar zonder kinderen, Tweeverdieners, € 40.000 en € 35.000	209.000	172.000	5,8%	6,4%
Paar 1 kind Tweeverdieners, € 35.000 en € 25.000	195.000	195.000	4,6%	5,5%
Paar 2 kinderen; Tweeverdieners, € 120.000 en € 70.000	383.000	376.000	4,9%	6,2%
Echtpaar, AOW + € 15.000 en AOW + € 10.000	229.000	60.000	-1,6%	-1,9%

Hoewel voor het AOW-gerechtigde echtpaar de koopkracht daalt, is voor dit echtpaar de koopkrachtdaling met eigen woning en kleine hypotheek juist kleiner dan wanneer dit echtpaar geen eigen woning zou hebben. Zij hebben relatief veel voordeel van de verlaging van het eigenwoningforfait.

Hieronder volgen voorbeelden van drie huishoudens die de hypotheek volledig hebben afbetaald.

Een alleenstaande oudere, alleen AOW, woning 400.000 euro, geen hypotheek

Vanaf 2019 wordt de wet-Hillen in dertig jaar afgebouwd. Dat betekent dat een huishouden in 2021 10 procent van het eigenwoningforfait bij het inkomen in box 1 moet optellen wanneer een huishouden de hypotheek volledig heeft afgelost.

In 2021 geldt er voor dit huishouden een bijtelling van het eigenwoningforfait van 10 procent * 0,55 procent * 400.000 = 220 euro per jaar. De belasting hierover is 18,99 procent * 220 euro = 42 euro per jaar, dus 3 à 4 euro per maand.

Dit huishouden heeft een laag inkomen. Het heeft in 2021 te maken met verzilveringsproblematiek. De heffingskortingen zijn 330 euro per jaar hoger dan de belasting die het huishouden volgens de schijven zou moeten betalen. Het huishouden kan de heffingskortingen dus niet verzilveren, omdat negatieve belasting niet wordt uitgekeerd.

Ook met de bijtelling blijft er een verzilveringsproblematiek bestaan. Afschaffing van de wet-Hillen heeft dus per saldo in 2021 geen consequentie voor dit huishouden.

Een alleenstaande oudere, inkomen 70.000 euro, woning 600.000 euro, geen hypotheek

In 2021 geldt er een bijtelling van het eigenwoningforfait van 10 procent * 0,55 procent * 600.000 = 330 euro per jaar. De belasting hierover is 49,5 procent * 330 euro = 163 euro per jaar, d.w.z. 13 euro per maand.

Een alleenstaande onder de AOW-leeftijd met een inkomen van 25.000 euro en een woning van 300.000 euro, zonder hypotheek (bijv. vanwege uitkering van overlijdensrisicoverzekering)

In 2021 geldt er een bijtelling van het eigenwoningforfait van 10 procent * 0,55 procent * 300.000 = 165 euro per jaar. De belasting hierover is 36,89 procent * 165 euro = 61 euro per jaar, d.w.z. 5 euro per maand.

4.3 Verhoging van het verlaagde btw-tarief

Een van de maatregelen uit het regeerakkoord is de verhoging van het verlaagde btw-tarief van 6 procent naar 9 procent. Dit verlaagde btw-tarief geldt voor een aantal producten en diensten die als noodzakelijk worden gezien of waarvan de overheid het gebruik wil aanmoedigen.

De grootte van het effect van deze btw-verhoging op het huishoudbudget is afhankelijk van twee factoren:

- in hoeverre winkeliers deze btw-verhoging doorrekenen in hun prijzen;
- welk deel van het huishoudbudget wordt besteed aan goederen die vallen onder dit lage btw-tarief.

Eerder onderzoek¹ laat zien dat de doorrekening van een btw-verhoging in de prijzen sterk kan wisselen. Wanneer veel goederen vallen onder de btw-stijging zal de btw-verhoging eerder worden doorberekend, omdat huishoudens minder alternatieven hebben om de prijsstijgingen te ontlopen. Omdat alle voedingsmiddelen onder dit btw-tarief vallen, zal doorberekening in de prijzen waarschijnlijk zijn. Het CPB gaat daarom uit van een volledige doorberekening van de btw-verhoging in de prijzen.

Hetzelfde onderzoek geeft inzicht in het budgetaandeel van de goederen en diensten die in het lage tarief vallen. Dit bedraagt rond de 20 procent van de bestedingen. Andere bestedingen vallen onder het btw-tarief van 21 procent, zoals kleding, recreatie, communicatie. Ook zijn er bestedingen vrijgesteld van btw, zoals huur/hypotheek en ziektekostenverzekeringen.

De btw-verhoging veroorzaakt een directe extra prijsstijging ten opzichte van alle uitgaven van ongeveer 0,6 procent. ($= 1,09/1,06 * 20$ procent). Dat is maar een klein deel van de totale prijsstijging die tussen 2017 en 2021 wordt geraamd op 9,3 procent.

Een ander uitgavenpatroon kan ervoor zorgen dat het effect van de btw-verhoging anders is. Bij een budgetaandeel hoger dan 20 procent, zal het effect groter zijn. De eerder genoemde CPB-studie laat zien dat de gemiddelde budgetaandelen aan producten en diensten uit het lage en hogere btw-tarief per inkomenskwartiel maar weinig variëren. Hoge inkomens kopen immers vaak duurdere voedingsmiddelen in duurdere winkels (of in restaurants) en daarnaast vallen sommige artikelen die meer door hogere inkomens gekocht worden (boeken, theatervoorstellingen) ook in het lage btw-tarief.

¹ CPB (2014), Bouwstenen voor een moderne btw.

Gezien de uitgavenposten die ofwel vrijgesteld zijn ofwel onder het hogere tarief vallen, is het niet realistisch te veronderstellen dat het budgetaandeel aan producten uit het lage tarief voor individuele huishoudens heel veel hoger zal zijn dan 20 procent. De voorbeeldbegrotingen van het Nibud geven als maximum een huishouden met een budgetaandeel van circa 27 procent. Dit is bij het paar in de bijstand met twee kinderen. De prijsstijging als gevolg van de btw-verhoging waarmee een dergelijk huishouden geconfronteerd wordt, is dan circa 0,8 procent ($1,09/1,06 * 27$ procent).

De afwijking ten opzichte van de gepresenteerde koopkrachteffecten in de tabel is daarmee dus 0,2 procentpunt (0,8 procent - 0,6 procent).

In euro's per maand is dat voor het paar in de bijstand met twee kinderen een koopkrachtverlaging van ca. 5 euro (0,2 procent * 2200 euro) per maand minder dan in de tabel.

Tabel 7: Koopkrachtveranderingen 2017-2021 van een paar in de bijstand met twee kinderen

	Koopkrachtverandering 2017-2021 in %	Koopkrachtverandering 2017-2021 in euro's
Paar twee kinderen, bijstand; budgetaandeel lage BTW 20%	+ 2,0%	+ 45 euro
Paar twee kinderen, bijstand, budgetaandeel lage BTW 27%	+ 1,8 %	+ 40 euro